

İyi Olma Hâli

Kavramsal Çerçeve



İYİ OLMA HÂLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Süpervizörler

Koray Velibeyoğlu, Prof. Dr.
Pınar Börü, Dr.

Yazar

İlker Bulut

Katkı Sağlayanlar

Duygu Avcı, Dr.
Leyla Budak
Melek Demir
Öykü Kara
Fatma Selçuk

Grafik Tasarım

Betül Çeçen
Sinem Ermiş

Redaksiyon

Çiçek Ş. Tezer, Dr.

Yönetim Yeri

İzmir Planlama Ajansı
Konak Mahallesi 848 Sok. No: 77 Ahmet Ağa Konağı
35250 Konak - İzmir

Kaynak Gösterim

Bulut, İ. (2025). İyi Olma Hâli: Kavramsal Çerçeve. İzmir Planlama Ajansı, İzmir Büyükşehir Belediyesi.

©2025

© İzmir Büyükşehir Belediyesi İzmir Kent Kitaplığı / İZELMAN A.Ş., 2024
e-ISBN 978-625-6793-30-9

İzmir Planlama Ajansı'nın ücretsiz e-yayıdır. Tüm hakları saklıdır.
Tanıtım için yayımlanacak yazılar dışında, yayın sahibinin yazılı izni alınmadan
çoğaltılamaz ve satılamaz.

Özet

Bu çalışma, İyi Olma Hâli Ekonomisi çerçevesini uygulayarak İzmir'in herkes için gelişen, adil, dirençli ve sürdürülebilir bir yer hâline nasıl gelebileceğine yönelik yol haritasının ana hatlarını çizmektedir. İzmir'i çevresel bütünlük, biyolojik çeşitlilik, sosyal eşitlik ve katılım gibi bağlamlarda ve ekonomik, sosyal, ekolojik alanlarda gelişen bir yer hâline getirmek için gerekli olan teorik çatıyı oluşturmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, daha sağlıklı, güvenli, sürdürülebilir, bütünlük ve uyumlu bir İzmir'e doğru ilerlememizi güvence altına almak için nasıl ilerleyebileceğimiz konusunda bir çerçeve oluşturmak amacıyla yayınlanacak olan serinin ilk çalışmasıdır.

İzmir'in İyi Olma Hâli Çerçevesi, "iyi olma hâli" kavramını bireysel ve kolektif olduğu kadar ekolojik boyutlarıyla da kapsamlı biçimde ele alarak, İzmir Planlama Ajansı'nın (İZPA) iyi yaşamı merkeze alan yaklaşımını kavramsal ve teorik olarak temellendirmektedir. Ekonomik büyüme odaklı geleneksel kalkınma anlayışlarının ötesine geçilmesi gerektiğini savunan çerçeve; sosyal adalet, katılımcılık, kapsayıcılık ve doğayla uyum gibi ilkelere dayalı "İyi Olma Hâli Çerçevesi"ni önermektedir. Çalışma, iyi olma hâlini yalnız öznel deneyimlerle değil, toplumsal ilişkiler ve doğayla kurulan bağlar üzerinden de tanımlar. İzmir'in fiziksel ve zihinsel olarak daha sağlıklı; daha adil, eşit ve kapsayıcı; daha güvenli, dayanışmacı ve bağlantılı toplulukların yaşadığı, daha canlı bir kültüre sahip; doğayı daha çok gözetken bir kent hâline gelmesini hedefleyen bir yaklaşım tarifler. Bu anlamda, İzmir'in Vizyon 2074 hedefiyle de uyumludur. Çalışma, iyi olma hâlini teknik bir gösterge seti olmanın ötesinde etik, politik ve epistemolojik bir rehber olarak konumlandırır.

Bir İyi Olma Hâli Çerçevesine Doğru: Anlamlı Bir İyi Yaşam Yaklaşımı

*Kurtaramadığım her şey kalbimi etkiliyor. Çok şey yok edildi.
Kaderimi, çağdan çağa, inatçı bir şekilde,
olağanüstü bir güce sahip olmadan
dünyayı yeniden kuranlarla birleştirdim.*

- Adrienne RICH, “Natural Resources” (*The Dream of a Common Language* içinde)

*Dünyaya iyi davranmak,
onu ve içinde geçirdiğimiz zamanı boşa harcamayı bırakabilmemiz için
içindeki varlığımızı yeniden öğrenmemiz gerekiyor.*

- Ursula Le GUIN, *Late in the Day: Poems 2010–2014*

Nasıl bir dünyada yaşamak istiyoruz? Bu geniş kapsamlı soru, anlamlı bir iyi yaşamın ekoloji ile ilişkili olarak ve herkes için sosyal adalet ve yaşam memnuniyetini derinlemesine dikkate alarak nasıl sağlanabileceğini keşfetmeyi amaçlayan bir kavram olan “iyi olma hâli” hakkındaki bu çalışmaya rehberlik etmektedir. “İyi Olma Hâli Ekonomisi” [“Wellbeing Economics”] çerçevesi, maddi büyüme yerine insan sağlığını, mutluluğunu ve esenliğini dikkate alan ve bunu yaparken ekolojik iyiliği de gözetmeyi vurgulayan bir çerçevedir. Doğayla olan bağlantının güçlendirilmesinin yanı sıra bireylerin ve toplumun gelişebilme yeteneğini yansıtır: yaşam koşullarımız, mutluluklarımız ve yaşamdaki anlam arayışlarımızın yanı sıra sosyal uyum ve aidiyet, adalet, kapsayıcılık, katılımcılık ve toplum-yanlısı davranışlar. Bu nedenle, iyi olma hâli bireysel (öznel ve nesnel) olduğu kadar kolektiftir.

Nesnel iyi olma hâli, “görünür, ölçülebilir ve dışarıdan tanımlanmış yaşam koşullarına”¹ atıfta bulunurken, öznel iyi olma hâli ise insanların hisleri [hedonik], deneyimleri [eudaimonik] ve değerlendirmeleri ışığında kendi bildirdikleri görüşlere ilişkindir. Öznel iyi olma tek başına yeterli değildir, çünkü Jon Elster’in *Ekşi Üzüm* [*Sour Grapes*] başlıklı kitabında ifade ettiği üzere, “tercihler adaptif”tir: Eğer anlamlı bir iyi yaşama ilişkin bazı şeyler insanların erişiminin dışında kalıyorsa, insanlar en başından itibaren bunlara sahip olmamayı öğrenirler, yani yoksunluklarına uyum sağlarlar.² Kolektif iyi olma hâli ise, “birlikte iyi olmak” anlamına gelir³ ve bireysel iyi olma hâllerinin toplamından daha fazlasıdır: Bireysel etkileşimlerin sonucu *ortaya çıkan* sosyal uyum, sosyal bağlantılılık, sosyal katılım gibi boyutları kapsar. Ayrıca, iyi olma hâli, bireysel ve kolektif iyi

¹Soffia, N. & Turner, A. (2021). *Measuring Children and Young People's Subjective Wellbeing, Conceptual framework*. What Works Centre for Wellbeing.

²Nussbaum, M. C. (2011). *The human development approach. Creating capabilities*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard.

³Atkinson, S., Bagnall, A., Corcoran, R. & South, J. (2017). *What is Community Wellbeing? Conceptual Review. Documentation*. What Works Centre for Wellbeing.

olma hâlimizin yanı sıra bitkilerin, hayvanların ve genel olarak tüm gezegenin iyi olma hâlini de kapsayacak şekilde ele alınmalıdır.

Genel ifadesiyle iyi olma hâli, “insanların iyi bir yaşam sürmek için ihtiyaç duydukları her şeyi” kapsamaktadır⁴ ve “insanların hem bireysel hem de sosyal düzeyde nasıl hissettikleri, nasıl işlev gördükleri ve yaşamlarını bir bütün olarak nasıl değerlendirdikleri olarak anlaşılabilir”⁵. Diğer bir ifadeyle, iyi olma hâli, maddi koşullar ve yapabilirliklerin⁶ yanı sıra hisler, duygular, davranışlar ve ilişkiler gibi birçok unsuru beraberinde getirir. Fakat bu tanımların doğrudan doğanın kendisi için doğaya değil, insanın doğayla bağlantısına odaklandığı ölçüde eksik olduğunun da altı çizilmelidir. Bu nedenle, iyi olma hâlinin temeli olarak “anamlı bir iyi yaşam” kavramına yaklaştığımızda, “anamlı”, “iyi” ve “yaşam” kavramlarıyla neyi kastettiğimizin veya bu kavramları hangi anlamda kullandığımızın öncelikli olarak tanımlanması daha da önemli hâle gelir. Eğer filozof Ludwig Wittgenstein haklıysa, “bir sözcüğün anlamının onun dildeki kullanımı olduğu” görüşünü takip edebiliriz⁷ ve tüm bu kavramları dil içerisinde hangi amaçla kullandığımızı açıklığa kavuşturabiliriz.

Bu dil kullanımı çerçevesinde, gelecekte İzmir Planlama Ajansı (İZPA) olarak gerçekleştirecek olduğumuz çalışmalarımız iyi olma hâli konusunda insan-merkezli bir bakış açısından ziyade ekoloji-merkezli bir bakış açısını benimseyecektir; yani “ego”dan “eko”ya bir geçişi tanımlayacaktır.⁸ Sonuçta, kendimizi ve toplumumuzu sadece insan-merkezli bir bakış açısından gördüğümüzü veya görmemiz gerektiğini söyledikçe, aslında “ego”nun tanımladığı gibi bir kişi olmaya ve böylece bu figürün karikatürize ederek söylediği özelliklere gerçekten değer vermeye başlıyoruz. Dolayısıyla iyi olma hâlini değerlendirmek için sadece ve sadece beşeri gelişimi, o da ancak sınırlı bir şekilde ele alan Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) gibi geleneksel ölçütlerin ötesine geçerek tüm çeşitliliğiyle doğaya, insan deneyimlerine ve değerlerine odaklanan bütünsel bir yaklaşımı benimsiyoruz.

Peki iyi olma hâlinin ekonomimiz, toplumumuz ve bizi çevreleyen doğa ile ne ilgisi vardır? Mevcut kapitalist sistem gezegensel acil durum ve artan sosyal eşitsizlikler ve çatışmalar bağlamında giderek daha fazla sorgulanmaktadır. Mevcut sistem ekonomik büyümeye bağımlıdır, çevreyi salt bir kaynak olarak görür.⁹ Diğer bir ifadeyle, mevcut ekonomik sistemin içinde geliştiği bu çağda

⁴Layard, R. (2011). *Happiness: Lessons from a new science*. Penguin UK.

⁵Michaelson, J., Mahony, S., & Schifferes, J. (2012). *Measuring wellbeing: a guide for practitioners*. New Economics Foundation, London.

⁶Bu, tüm insanların sosyal ve ekolojik olarak varlıklarını sürdürebilmesi için gerekli olan temel bir insani gelişmişlik kümesinin tanımlanması anlamına gelir. Bkz. Sen, A. (2014). *Development as freedom* (1999). *The globalization and development reader: Perspectives on development and global change*. John Wiley & Sons, Ltd.

Yapabilirlikler yaklaşımının ardındaki “sezgisel fikir, (...) belirli işlevlerin insan yaşamında özellikle merkezi bir öneme sahip olması, yani bunların varlığının ya da yokluğunun tipik olarak insan yaşamının varlığının ya da yokluğunun bir işareti olarak anlaşılması”dır. Bu işlevlere ilişkin kültürel sınırları aşan yapabilirlikler listesi, “belirli bir metafizik veya teleolojik görüşe dayanan değil, bağımsız bir ahlaki fikir olarak anlaşılmalıdır.” Bkz. Nussbaum, M. C. (2000). *Women and human development: The capabilities approach*. Cambridge University Press., s. 72, 83.

⁷Wittgenstein, L. (2019 [1953]). *Philosophical investigations*. Basil Blackwell Ltd.

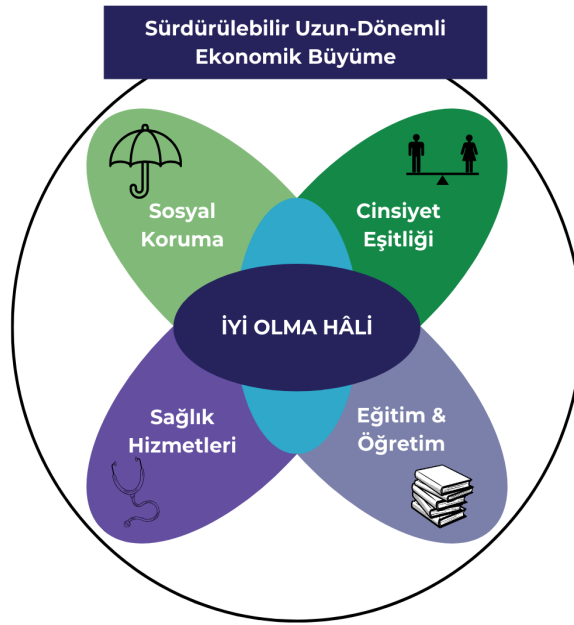
⁸“Ego”, sadece ve sadece insanların kendi iyi olma hâlini önceliklendirmeyi ifade ederken, “eko” ise tüm varlıkların iyi olma hâlini eşdeğer olarak değerlendirmeyi öne çıkarır.

Bkz. Club of Rome. (Erişim: 10.05.2025). *Transforming our economies from ego to eco*. <https://www.clubofrome.org/publication/earth4all-scharmer/>

⁹Hickel, J. (2020). *Less is more: How degrowth will save the world*. Random House.

"insanlar yeryüzündeki baskın çevresel güç olarak doğanın yerini almıştır."¹⁰ Dolayısıyla mevcut ekonomik sistem, sosyal iyi olma hâlimizi zedelemekle kalmayıp aynı zamanda tüm varlıkların ortağı olduğu bu içinde yaşadığımız gezegeni çöküşün eşiğine getirmektedir.¹¹ Bunun yerine, İyi Olma Hâli Ekonomisi, ekonominin toplum ve doğa içerisine yerleşik olduğu kabulünden hareket eder ve bu nedenle de ekonomiye, topluma ve doğaya birbirinden ayrı olmayan bütünleşik bir sistem olarak yaklaşır. Böylece bu çerçeve, toplumsal ve çevresel iyi olma hâlinin ekonomik sistem içerisindeki yerine ilişkin daha kapsayıcı, sürdürülebilir ve adil bir bakış açısına sahiptir: Sağlıklı bir gezegende insanlığın ve diğer tüm varlıkların gelişmesini destekleyen bir ekonomi.

Burada "iyi olma hâli ekonomisi" ile "ekonomik iyi olma hâli" arasındaki ayrıma da dikkat çekiyoruz. Karşı karşıya kaldığımız durum, iyiliğin mi yoksa ekonominin mi önceliklendirileceğine yönelik bir tartışmadır. Ekonomik İyi Olma Hâli, Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi tarafından 2021 yılında yayınlanan Ekonomik İyi Olma Hâli: GSYH'nin Ötesine Geçmek [[The Economy of Wellbeing: Going Beyond GDP](#)]¹² adlı raporda da görülebileceği üzere, ekonomiyi öne almaktadır ve adıyla da çelişkili bir şekilde sürdürülebilir ekonomik büyümeyi hâlâ bir üst hedef hâline getirmektedir. Şekil 1'de gösterildiği üzere, ekonomik büyüme ile iyi olma hâlinin birbirini dışlayan değil, aksine birbirine güçlendiren ve destekleyen bir karşılıklı etkileşim örüntüsü içerisinde yer aldığını ileri sürerek takip eden dört boyutu bu birbirini geliştirme çerçevesi içerisinde ele almaktadır: (i) eğitim ve öğretim; (ii) sağlık hizmetleri; (iii) sosyal koruma; ve (iv) cinsiyet eşitliği.



Şekil 1. Ekonomik İyi Olma Hâli'nin temel boyutları¹³

¹⁰Ruddiman, W. F., Ellis, E. C., Kaplan, J. O., & Fuller, D. Q. (2015). Defining the epoch we live in. *Science*, 348(6230), 38-39.

¹¹Stockholm Resilience Center. (Erişim: 03.06.2025). *New quantifications: Planetary Boundaries in the future*. <https://www.stockholmresilience.org/research/research-stories/2025-06-03-new-quantifications-planetary-boundaries-in-the-future.html>

¹²European Council of the European Union. (Erişim: 10.05.2025). *The Economy of Wellbeing: going beyond GDP*. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/economy-wellbeing/>

¹³European Council of the European Union (2018). *The Economy of Wellbeing: going beyond GDP*. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/economy-wellbeing/>

Benzer şekilde, 2011 yılında OECD tarafından oluşturulan Daha İyi Yaşam Endeksi [[Better Life Index](#)]¹⁴, iyi olma hâlinin ve ilerlemenin kapsamlı bir ölçümünü sağlamayı amaçlamaktadır. Bu endeks, ekonomik ve sosyal ilerlemenin karmaşıklığını hesaba katmak ve ekonomilerin durumunu ve ilerlemesini karşılaştırmak için 11 boyutu eşit olarak sıralamıştır (Şekil 2). OECD'ye göre, ekonomik iyi olma hâli, “bireysel iyi olma hâlinin ve uzun vadeli ekonomik büyümenin karşılıklı olarak birbirini güçlendirdiği bir ‘erdemli döngü (*virtuous circle*)’ fikri etrafında” tanımlanmaktadır.¹⁵ Diğer bir ifadeyle, her iki yaklaşım da iyi olma hâline yatırım yapmanın büyüme için iyi olduğunu ve bunun tam tersinin, yani büyümeye yatırım yapmanın da iyi olma hâlinin gelişimi için yararlı olduğunu iddia etme eğilimindedir.



Şekil 2. Daha İyi Yaşam Endeksi (OECD)¹⁶

“Ekonomik iyi olma hâli”nin büyümeye yönelik bu tutumu, “iyi olma hâli ekonomisi”nin büyümeye karşı agnostik duruşu ile çelişmektedir. 2021 yılında İyi Olma Hâli Ekonomik Birliği [[Wellbeing Economy Alliance](#) - WEAll] tarafından yürütülen bir çalışmada İyi Olma Hâli Ekonomisi, ekonomik

¹⁴OECD. (Erişim: 02.05.2025). *OECD Better Life Index*. <https://www.oecdbetterlifeindex.org/>

¹⁵Llena-Nozal, A., Martin, N., & Murtin, F. (2019). *The economy of well-being: Creating opportunities for people's well-being and economic growth*. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD): Paris, France.

¹⁶Bu boyutlar şu göstergeler üzerinden değerlendirilir:

Gelir ve Servet: hanehalkı geliri (vergi ve transferlerden sonra) ve net finansal servet

Çalışma: kazançlar, iş güvenliği ve işsizlik

Barınma: konut koşulları ve harcamaları

Sağlık: yaşam beklentisi ve genel olarak kendi bildirdiği sağlık durumu

Eğitim: eğitim ve kişinin bundan ne elde ettiği

Çevre: çevre kalitesi

Yaşam Memnuniyeti: mutluluk seviyesi

Topluluk: sosyal destek ağının kalitesi

Güvenlik: cinayet ve saldırı oranları

İş-yaşam dengesi: uzun saatler çalışma ve boş zaman ve kişisel bakıma ayrılan zaman

Sivil Katılım: demokrasiye katılım

büyümeyi kendi başına bir amaç olarak görmek ve her ne pahasına olursa olsun bunun peşinden gitmek yerine, insani ve gezegensel ihtiyaçlarımızın merkeze alındığı ve bu ihtiyaçların varsayılan olarak eşit şekilde karşılandığı bir çerçeve olarak tanımlanır.¹⁷ Bu çerçeveden hareketle WEAll, bir İyi Olma Hâli Ekonomisi için beş ilkeyi ana hatlarıyla ortaya koyar:

- *Adalet*: Adalet tüm boyutlarıyla ekonomik sistemlerin kalbinde yer alır. En zengin ile en yoksul arasındaki uçurum azaltılmalıdır.
- *Katılımcılık*: Vatandaşlar toplumsal hayata ve ekonomik kararlara aktif olarak katılmalıdır.
- *Doğa*: Tüm varlıklar için onarılmış ve güvenli bir doğal dünya anlayışını içerir. İnsanlar doğa ile bir bütündür ve dünyadan alındığı kadarı geri verilmelidir.
- *Amaç/Bağlantılılık*: Ortak bir aidiyet duygusuna sahibiz ve kurumlarımız kamu yararına hizmet etmelidir.
- *İnsana Yakışır Yaşam*: Herkes konfor, güvenlik ve mutluluk içinde yaşamak için yeterli kadarına sahip olmalıdır.

Birçok WEAll destekçisi, ekonomik büyümenin enerji ve materyal kullanımı artmadan da sağlanabileceğini, diğer bir deyişle ekonomik büyüme ile enerji ve materyal kullanımındaki artışın birbirinden -görelî ya da esas olarak mutlak olarak- ayrılabilmesini iddia eden “yeşil” veya “sürdürülebilir büyüme”ye derin bir şüpheyile yaklaşmaktadır.¹⁸ Diğer bir ifadeyle, WEAll içerisinde büyüme-sonrası¹⁹ destekçileri iyi olma hâlini veya refah artışını memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak ekonomiyi büyütme artık bir hedef değildir.²⁰ Bu nedenle de iyi olma hâli ekonomisi adını almaktadır, ekonomik iyi olma hâli değil.

¹⁷Wellbeing Economy Alliance. (2021). *Wellbeing Economy Design Guide: How to design economic policies that put the wellbeing of people and the planet first*. https://wellbeingeconomy.org/wp-content/uploads/Wellbeing-Economy-Policy-Design-Guide_Mar17_FINAL.pdf

¹⁸Fioramonti, L. vd. (2022). Wellbeing economy: An effective paradigm to mainstream post-growth policies?. *Ecological Economics*, 192, 10726; EU Wellbeing Economy Coalition. (2023). *Discussion Paper on EU Wellbeing Economy*. Bununla birlikte, büyümeye yönelik bu tutumun Wellbeing Economy Governments (WEGo) tarafından benimsenmediğini ve üye olmayan katılımcı Kanada’ya ek olarak beş WEGo üyesi, tek bir GSYH göstergesinin ötesine geçmeye yönelik bir söyleme sahip olsalar da, sürdürülebilir veya yeşil ekonomik büyümenin devam etmesi yönünde hareket etmektedir. Bkz. Hayden, A. (2024). The wellbeing economy in practice: sustainable and inclusive growth? Or a post-growth breakthrough?. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1), 1-15. Yeşil büyümeye yönelik bir eleştiri için bkz. Hauge, J. & Hickel, J. (2025). A progressive framework for green industrial policy. *New Political Economy*, 1-18.

¹⁹Burada büyüme-sonrası, “GSYH büyümesini bir amaç olarak takip etmeyen ve gezegensel sınırlardan adil paylarını alırken büyüme olmadan insan ihtiyaçlarını adil bir şekilde karşılayabilme” kapasitesini ifade etmektedir (Kallis, G., Hickel, J., O’Neill, D. W., Jackson, T., Victor, P. A., Raworth, K., ... & Ürge-Vorsatz, D. (2025). Post-growth: the science of wellbeing within planetary boundaries. *The Lancet Planetary Health*, 9(1)).

²⁰Fioramonti, L. (2024). Post-growth theories in a global world: A comparative analysis. *Review of International Studies*, 1-11.

Özetle, toplumlar artık ilerlemeyi²¹ GSYH veya kişi başına düşen gelirin büyümesi gibi tek göstergeye dayalı bir değerlendirme kriterinin ötesine geçerek bireysel ve kolektif iyi olma hâlimiz açısından değerlendirmeye başlıyor. Çünkü insanlar GSYH düzeyinin ne olduğu veya gelecekte ne olacağı konusunda değil, yarın insana yakışır bir işe sahip olup olmayacağı, artan öğrenim ücretlerini karşılayıp karşılamayacağı, uygun fiyatlı konutlarda yaşayıp yaşayamayacağı ve daha fazlası konusunda endişe ediyor. Açıktır ki, iyi olma hâlinin korunması ve sosyal ve ekolojik ilerleme söz konusu olduğunda, önemli olan GSYH'nin hangi düzeyde olduğu değil, neyin, nasıl ve kim için üretildiğidir. Yukarıda ifade edilen ve geniş bir düşünce geleneğinden (Sismondi'den Meadows'a, Max-Neef'ten Sen'e ve Nussbaum'a ve günümüze kadar) beslenen beş ilke, anlamlı bir iyi yaşamı neyin oluşturduğuna yönelik bir kavrayışa ulaşmayı kendisine amaç edinmektedir. Bu nedenle, bu beş ilkeyi esas alan “anlamlı bir iyi yaşam” ile neyi kastettiğimizi açıklamak için “anlamlı”, “iyi” ve “yaşam” kavramlarını ayrı ayrı ele almamız önemli hâle gelmektedir.

I. Anlamlı (Sürdürülebilir, Kapsayıcı, Katılımcı ve Adil)²²

1987 yılında kurulan Brundtland Komisyonu, sürdürülebilir kalkınmayı “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” olarak tanımlamıştır²³. Ancak bu tanım, ekonomik büyümeye karşı sessiz kaldığı için eleştiriye tâbidir. Bu tanımlamanın yapılmasından tam dört yıl sonra Robert Solow, sürdürülebilirliği “gelecek nesilleri yoksullaştırarak kendimizi tatmin etmememiz için bir emirdir” şeklinde tanımlamıştır.²⁴ Bu iki tanımın ortak noktası, bizden sonraki nesillerin ihtiyaç duyacağı kaynakların tüketimine ilişkin nasıl bir tutuma sahip olmamız gerektiğine ilişkindir. Buradaki sorun, kendimizi başkalarının -burada, şu anda söz hakkı ve politik temsil sahibi olmayan gelecek nesillerin (tüm varlıklar)- yerine koyarak ve onların çıkarlarına kendi çıkarımıza yaklaştığımız gibi yaklaşarak kurulması gereken bir duygudaşlık sorunu olarak çerçevelenebilir. Diğer bir deyişle, burada uzamsal ve zamansal olarak daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir iyi olma hâli yaklaşımının benimsenmesinin önemi vurgulanır ve sürdürülebilirlik, anlamlı bir iyi yaşam anlayışının ayrı bir bileşeni olarak değil, bu anlayışın merkezi bileşeni olarak ele alınır. Bu, her bir iyi olma hâli boyutunda sürdürülebilirliğin içkin olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla sürdürülebilir olmak, yaşamımız boyunca ihtiyaç duyduğumuz şeyleri kullanmak, ancak gelecek nesillere yetecek kadar kaldığından emin olmak anlamına gelir.

Bununla birlikte, son yarım asırdır, toplumsal ilerlemeyi sürekli artan ekonomik büyüme ile ilişkilendirmeye başladık. Her ne kadar GSYH'nin hiçbir zaman bu rolü oynaması amaçlanmamış

²¹“İlerleme” kavramı, bir yandan bir bütün olarak herkes için yaşamda iyi olma hâlini oluşturan niteliklerin gelişimini vurgularken, diğer yandan bu niteliklerdeki kaybı niteleyen geriye düşmenin önlenmesini de içermektedir. Diğer bir ifadeyle, ilerleme yalnızca var olanın nitel ya da nicel olarak artması değil, aynı zamanda var olanın kendisini koruma fikrini de kapsamaktadır. Bu, ilerlemenin iyi olma hâlinin gelişimiyle ilgili olduğu ve herkesin kendi farklılıkları içinde gelişebileceği koşulların sağlanması gerektiği anlamına gelir.

²²Burada “anlamlı” ifadesi, iyi bir yaşama ilişkin evrensellerin ve temel ihtiyaçların neler olabileceğine ilişkin bir vurguya sahiptir. Büyümenin ötesinde sürdürülebilir, kapsayıcı, katılımcı ve adil bir yaşam anlayışının ekonomik, sosyal ve ekolojik boyutlarıyla birlikte ele alınması gerektiğinin altını çizer. Dolayısıyla, ilerleme kavramıyla da uyumlu olarak, herkesin belirli bir yaşam biçimine sahip olmasını değil, çeşitliliğin içerisinde temel hakların veya varsayılan ihtiyaçların korunduğu kadar gelişmeye olanak tanıyan bir yaşamı ifade eder.

²³Brundtland, G. H. (1985). World commission on environment and development. *Environmental policy and law*, 14 (1), 26-30.

²⁴Solow, R. M. (1991). *Sustainability: An Economist's Perspective*; The Eighteenth J. Seward Johnson Lecture; Woods Hole Oceanographic Institution: Woods Hole, MA, USA.

olsa da, sıklıkla toplumsal ilerleme ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. GSYH büyümesi, ekonomik eşitsizlikler ve çevresel yıkımlar için bir reçete olarak sunulmaktadır. Yine de GSYH büyümesi reçetesine karşın iklim değişikliği gıda güvencesizliğini derinleştirmekte ve özellikle düşük gelirli ülkelerde yoksulluğu azaltma ve anlamlı bir yaşama erişme çabalarını tersine çevirmektedir.

2008 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy ve ekonomistler Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean Paul Fitoussi başkanlığında kurulan Ekonomik Performans ve Sosyal İlerlemenin Ölçülmesi Komisyonu [Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress] şu odak noktasına sahipti: “Ölçüm sistemimizin vurguyu ekonomik üretimi ölçmekten insanların refahını ölçmeye kaydırmasının zamanı gelmiştir.”²⁵ Joseph Stiglitz yakın zamanda ekonomik ve sosyal ilerlemeyi ölçme şeklimizde “temelden yanlış” bir şeyler olduğunu tekrardan vurgulamıştır.²⁶ Dolayısıyla, burada iyi olma hâlinin sağlanmasına yönelik temel yönlendirici ilke, mevcut nesillerin iyi olma hâlini iyileştirirken, bunun bugün doğrudan söz sahibi olamayan gelecekteki nesillerin iyi olma hâlini de gözeterek şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğidir.

Son zamanlarda giderek artan sayıda ekonomist, faydayı mal ve hizmet tüketiminin kısıtlı anlamının (*hedonik* iyi olma hâli) ötesine taşıyarak daha geniş bir anlama dâhil etmiştir ve bunu refah [welfare/prosperity] ya da iyi olma hâli [wellbeing] olarak tanımlamaya başlamıştır: iyi sağlık veya esenlik (zihinsel ve fiziksel), iyi ilişkiler ve anlamlı iş gibi insanları mutlu eden her şey. Bu ekonomistlerden biri olan Tim Jackson, 2016 yılında yayınlanan ünlü *Prosperity without Growth* adlı kitabında refahın sağlanmasını büyümenin olmadığı bir ekonomi ekseninde ele almaktadır:

*İyi olma hâli kısmen sevgi verme ve alma, akranlarımızın saygısını kazanma, topluma faydalı bir şekilde katkıda bulunma, toplumda aidiyet ve güven duygusuna sahip olma, sosyal dünyanın yaratılmasına yardımcı olma ve bu dünyada güvenilir bir yer bulma imkânıyla ilgilidir. Kısacası, refahın önemli bir bileşeni, toplum hayatına anlamlı bir şekilde katılabilme imkânıdır.*²⁷

Bu nedenle Jackson için ekonomik büyümenin kendisi bir amaç değil, doğrudan iyi olma hâlini veya refahı sağlayacak olan bir araçtır ve bu büyüme sınırsız değildir. Gelişmenin veya kalkınmanın ne anlama geldiği sorusunu yalnızca sosyal değil, aynı zamanda yaşayan gezegenin sistemleri çerçevesinden görme gerekliliği dikkate alındığında, ekolojik sınırlara saygıyı da içermelidir.²⁸ Sınırsız ve amaçsız büyüme yörüngeleri, anlamlı bir yaşam kavramının içeriğiyle taban tabana zıt bir şekilde kendisini konumlandırmaktadır ve bu, yeni bir kavramsal çerçevenin ve düşünce yapısının gerekliliğinin de altını çizmektedir.

Dolayısıyla İyi Olma Hâli Çerçevesi, gelecek nesiller de dahil olmak üzere kimseyi geride bırakmaksızın, gezegensel sınırlar içinde herkesin eşit ve adil şekilde sağlıklı ve mutlu yaşamlar sürmesini mümkün kılmayı hedefleyen bir düşünce yapısı değişimini amaçlamaktadır. Diğer bir

²⁵Stiglitz, J. E., Sen, A. & Fitoussi, J-P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris: INSEE.

²⁶The Guardian. (Erişim: 05.05.2025). *It's time to retire metrics like GDP. They don't measure everything that matters*.

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/nov/24/metrics-gdp-economic-performance-social-progress>.

²⁷Jackson, T. (2016). *Prosperity without growth: Foundations for the economy of tomorrow*. Routledge.

²⁸Rockström vd. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461 (7263), 472-475. Richardson vd. (2023). Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science advances*, 9 (37).

ifadeyle, iyi olma hâli çerçevesinde ele alınan bu yeni ekonomi anlayışı, GSYH gibi kısıtlı ekonomik göstergeler yerine, insanların mutluluğunu, sağlığını, sosyal bağlarını ve çevresel sürdürülebilirliği ön plana alır. Yaklaşımın temel amacı, sadece ekonomik büyümeye odaklanmak yerine insanların daha anlamlı ve iyi yaşam koşullarına sahip olmasını sağlamaktır²⁹. İngiliz ekonomist Kate Raworth'ın belirttiği gibi, “bugün bizi geliştirse de geliştirmese de büyümek zorunda olan ekonomilerimiz var, [ancak] ihtiyacımız olan şey, büyüse de büyümese de gelişmemizi sağlayan ekonomilerdir.”³⁰ Büyümeye yönelik bu agnostik bakış açısı; insanların, doğanın ve genel olarak gezegenin iyi olma hâlini sağlamaya odaklanan ekonomi politikaları tasarlamaya ilişkindir.

II. İyi

İnsana yakışır yaşam ve bunun iyi yaşam ile olan ilişkisi hakkındaki tartışmalar binlerce yıl öncesine, Aristotelesçi ve Budist fikirlere kadar uzanmaktadır ve tartışma genel olarak *hedonik* ve *eudaimonik* iyi olma hâli üzerinden ilerler³¹. Alan Holland, çevre hakkındaki düşüncelerimizde kurumsal -yani fikirsel ve kavramsal- dönüşümün gerekli olduğunu ifade eder. Bu dönüşüm hem diğer insanlarla hem de doğanın bütünüyle kurulan ilişkiler yoluyla tanımlanabilecek iyi veya değerli yaşama ilişkin yeni bir anlatının ne olması gerektiğine yönelik normatif bir çerçeveden yapılmalıdır: “Çevresel çıkmazlarımızın ortaya çıkardığı etik meseleleri daha verimli bir şekilde ele alabilmemiz için ‘iyi yaşam’ kavramını yeniden düşünmemiz gerekiyor. Özellikle, *tercih tatminine* odaklanmaktan uzaklaşıp *değerli bir yaşam* kavramına yönelmemiz gerekiyor.”³²

Aristotelesçi *eudaimonik* iyi olma hâli açıklamaları veya gelişmeye olanak tanıyan bir yaşam fikri anlayışı; yapabilirlikler yaklaşımı, insani gelişim endeksi, çok boyutlu yoksulluk endeksi ve temel insan ihtiyaçları teorileri gibi çok çeşitli iyi olma hâli veya refah yaklaşımlarında kendisine yer bulmuştur.³³ Çağdaş *eudaimonik* iyi olma hâli açıklamaları, bireysel ve kültürel farklılıklardan kaynaklı bağlama bağlı iyi yaşam anlayışlarına rağmen, toplumun yine de herkesin evrensel erişim hakkına sahip olduğu bir dizi temel sosyal kurum üzerinde birleşebileceği görüşünü paylaşıyor. Gelişen bir yaşam için gerekli olanı açıkça tanımlayan *eudaimonik* açıklamalar, anayasal haklarla

²⁹Bu bağlamda, gelecek nesiller için duyulan kaygının evrensel bir doğasının olduğu ve çeşitli gelenekler içerisinde kendisine yer bulduğu gözlemlenebilir. Bunlardan biri olan Iroquois Konfederasyonu'nun sözlü anayasası olan *Gayanashagowa* [Büyük Bağlayıcı Yasa] özellikle net bir ifade içerir. Konfederasyon Lordları, “tüm halkın refahını gözetmeli ve her zaman sadece bugünü değil, gelecek nesilleri, hatta yüzleri henüz toprağın altında olanları - gelecekteki Ulusun doğmamışlarını da göz önünde bulundurmalıdır”. Bu anayasa çerçevesinde anlamlı bir yaşama giden yol, bugün sahip olduğumuz kaynakları gelecek nesillerin - insan olan ve insan olmayan tüm varlıkları kapsayarak- en az mevcut nesil kadar iyi bir şekilde yaşamalarını engellemeyecek kadar kullanmasına bağlıdır.

³⁰Raworth, K. (2018). *Doughnut economics: Seven ways to think like a 21st century economist*. Chelsea Green Publishing.

³¹Gough, I. (2015). “Climate Change and Sustainable Welfare: The Centrality of Human Needs.” *Cambridge Journal of Economics* 39 (5): 1191-1214.

³²Holland, A. (2006). Must we give up environmental ethics?. *Environmental ethics and international policy*, 117-143.

³³Ekonomi ile toplum arasındaki ilişki hakkındaki düşünme geleneğinin uzun bir tarihi vardır. Örneğin, İngiltere 1909 Yoksulluk Yasası Kraliyet Komisyonu'nun bir üyesi olan Beatrice Webb, iyi bir yaşamı kamusal hizmetlerin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi çerçevesinden tanımlamaktadır. Bu anlamda iyi yaşam, “ulusal bir asgari medeni yaşamı güvence altına alan (bir toplum) (...) her iki cinsiyetten ve tüm sınıflardan herkese açık, gençken yeterli beslenme ve eğitim, sağlıklı olduğunda geçim ücreti, hastalandığında tedavi ve engelli veya yaşlıyken mütevazı ama güvenli bir geçim kaynağı anlamına geliyordu.” Bkz. Shafik, M. (2021). *What we owe each other: A new social contract for a better society*. Princeton University Press.

garanti altına alınması gereken temel bir sosyal asgariye felsefi dayanak sağlar.³⁴ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), *eudaimonik* açıklamaların geniş itici gücünü takip eder: çok boyutludurlar, ikame edilemezler ve yeterli beslenme, sağlık ve eğitim gibi birçok temel gereksinim üzerinde birleşirler.

Tek bir endeks kullanmanın alternatifi olan SKA yaklaşımı, sadece maddi zenginliği ölçmenin ötesine geçerek yaşam kalitesine ve çevre sağlığına ilişkin geniş bir gösterge yelpazesine odaklanır. Fakat SKA'ların çelişkili bir yönü bulunmaktadır. SKA-6, -12, -13, -14 ve -15'te belirli ekolojik hedefler ortaya konmuş olsa da bu hedeflere ulaşmak için bir yöntem olarak SKA-8'de, yılda %3'e eşdeğer -az gelişmiş ülkelerde %7- küresel ekonomik büyümenin sürdürülmesi gerektiği ifade edilmektedir.³⁵ Bu bağlamda, SKA-8 için kişi başına düşen GSYH'nin bir gösterge olarak seçilmesinin, sınırsız ekonomik büyümenin sınırlı kaynaklara sahip bir gezegende mümkün olmadığına dair kanıtlarla çeliştiği vurgulanabilir.³⁶

III. Yaşam

"Yaşam nedir?" sorusuna verilen yanıt, yalnızca biyolojinin değil, felsefeden ve fizikten ekonomiye kadar birçok disiplinin yaşamı nasıl kavradığına yönelik açık veya örtük bir kabulü de beraberinde getirir. Buna karşın, günümüzde giderek daha fazla bilim insanı, daha çok enformasyon işleme, örgütlenme ve zamanla artan nedensel karmaşıklıkla ilişkili bir fenomen olarak yaşamı tanımlıyor.³⁷ Teknik olarak yaşam, başka türlü mümkün olmayacak süreçleri mümkün kılan nedensel güce sahip enformasyon ile ilgili bir şey olarak görülüyor. Bu bağlamda şöyle düşünebiliriz: "Yaşam dediğimiz şey, evrenin hepsini keşfetmesi için olasılık uzayı çok büyük olduğunda belirli şeyleri mümkün kılan mekanizmadır."³⁸ Bu yaklaşım, yaşamı sabit bir tanımın içine hapsetmek yerine, potansiyel olarak evrende başka biçimlerde de ortaya çıkabilecek bir açık olasılık alanı olarak düşünmemizi öneriyor.

Kısaca yaşam, evrimsel süreç boyunca, belli yerlerde ve belli miktarda ihtiyaç duyulan şeyleri üretebilmek için bilgi biriktiren veya hafıza oluşturan ve bunu kullanan bir sistemdir. Bu yaklaşım, yaşamı yalnızca var olmak değil, aynı zamanda anlam üretmeye, bağlantılar kurmaya ve geleceği etkileme kapasitesi olarak görmeye davet ediyor.³⁹ Eğer yaşam potansiyelin açığa çıkmasıysa, ekonomik sistemlerin amacı da bu potansiyeli bastırmak değil, açığa çıkarmak olmalıdır. Bu da yalnızca ekonomik göstergelere değil, tüm varlıkların ve toplulukların öğrenme, birlikte yaşama ve geleceğe yön verme kapasitelerini gerçekleştirme alanını yaratmayı (ve buna saygı göstermeyi) gerektirir.

Dolayısıyla yaşama ilişkin bu birleştirici tanım, yaşamın insan için olduğu şeklindeki kavrayışı terk edip insanın yaşam için olduğu ve varlığının biyosfer ağının içerisindeki etkileşimlere bağlı olduğu kavrayışını benimsememiz gerektiğini göstermektedir. İçinde ve altında yaşadığımız biyosferle ilgili olan da, biyosferi biyosfer yapan parçaları arasındaki bağlantılardır. Bu, biyosferin sadece

³⁴Robeyns, I. (2022). Why limitarianism. *Journal of Political Philosophy*, 30(2), 249-270.

³⁵Hickel, J. (2020). *Less is more: How degrowth will save the world*. Random House.

³⁶Coscieme vd. (2020). Going beyond Gross Domestic Product as an indicator to bring coherence to the Sustainable Development Goals. *Journal of Cleaner Production*, 248, 119232.

³⁷Davies, P. (2019). *The Demon in the machine: How hidden webs of information are solving the mystery of life*. University of Chicago Press.

³⁸Walker, S. I. (2024). *Life as No One Knows It: The Physics of Life's Emergence*. Riverhead Books: New York.

³⁹Kılıç, T. (2024). *Nasıl Daha İyi ve Güzel Bir Yaşam Kurarız?*. Doğan Kitap.

onu oluşturan bireylerin (insan ve insan olmayan tüm varlıklar) etkileşimlerinin ve etkilerinin toplamı olduğunu kabul etmektir. Buna karşın, dünyayı bütünler yerine tek tek parçalar olarak düşünmeye alışkın olduğumuz için bu bağlantılılığı ve etkileşim örüntülerini anlamak zordur.

Bu yüzden burada bir düşünce alışkanlığı değişimine ihtiyaç vardır çünkü bir düşünce alışkanlığı o kadar normalleşir ki üzerinde düşünmek zor, hatta imkânsız hâle gelmektedir. “Başka bir dünya mümkün” ya da “değişimin kendisi olmak” gibi düşüncelere burada yer kalmamaktadır. Ancak bu durumun değişmesiyle birlikte, artık farklı bir dünya hayal etmenin zamanı gelmiştir. Her ne kadar bilimde hayal gücüne yer verilmese de değişimi sağlayacak olan budur. Hayalini kurduğumuz bu ötopyada⁴⁰, insanlar bireysel özgürlüklerin tadını çıkarırken bireysel iyi olma hâli kadar kolektif iyi olma hâline de öncelik verirler; doğal kaynaklar, ne sadece şimdi, ne de gelecekte var olacak tüm canlıların sınırsız kullanımı için değil; sınırlı ihtiyaçları karşılayacak şekilde yönetilir. Sonuçta iyi olma hâlini yeniden düşünmek, yaşamı bir çerçeveden görmek anlamına gelir.

Anlamli bir iyi yaşamın ne anlama geldiğinin ana hatlarını çizen bu kavramsal ve teorik çerçeve, mevcut ekonomik anlatıların neden ve nerede yetersiz veya eksik kaldığına yönelik bir açıklama niteliği taşımaktadır. Bu ise, bu eksikliklerin giderilmesi ve böylece bir dönüşümün sağlanması için hangi adımların atılması gerektiğini ortaya koyacak bir rehberin, yani İzmir’in İyi Olma Hâli Çerçevesi’nin oluşturulması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Zira bu çerçeve; sağlıklı, eşit, uyumlu ve sürdürülebilir boyutlarında İzmir’in gelişimini takip etmemize yardımcı olacaktır.

Bir Rehber Olarak İyi Olma Hâli

*Diğer hususlar üzerine düşünmek için hangi hususları esas aldığımız önemlidir;
başka hikâyeleri anlatmak için hangi hikâyeleri anlattığımız önemlidir;
hangi düğümlerin düğümleri düğümlediği, hangi düşüncelerin düşünceleri düşündüğü, hangi
tanımların tanımları tanımladığı, hangi bağların bağları bağladığı önemlidir.
Hangi hikâyelerin dünyalar yarattığı, hangi dünyaların hikâyeler yarattığı önemlidir.*

— Donna HARAWAY, *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*

Neden böyle bir çerçeveyi rehber olarak benimsiyoruz? Bu soruya soruyla yanıt vererek, İyi Olma Hâli Çerçevesi’nin cevaplamak istediği esas soru üzerinden bir yaklaşım ortaya koyabiliriz: İzmir, hiç kimseyi geride bırakmaksızın, insanların ve diğer tüm canlıların birlikte uyum içerisinde yaşayabileceği bir yer hâline nasıl gelebilir? Bugün dünyanın dört bir yanında yerel yönetimler, bu soruya yanıt verebilmek için vatandaşların ihtiyaçlarını ve beklentilerini nasıl karşılayabileceklerini araştırıyorlar. İyi olma hâli ise, neyin gerekli olduğunu ve içinde yaşadığımız bu dünyada yaşamlarımızı daha iyi hâle getirmek için birlikte nasıl çalışabileceğimizi anlamamanın bir yolunu sunuyor. Amaç, herkesin anlamlı bir yaşama nasıl dahil edilebileceğine yönelik bir kavrayış geliştirmektir.

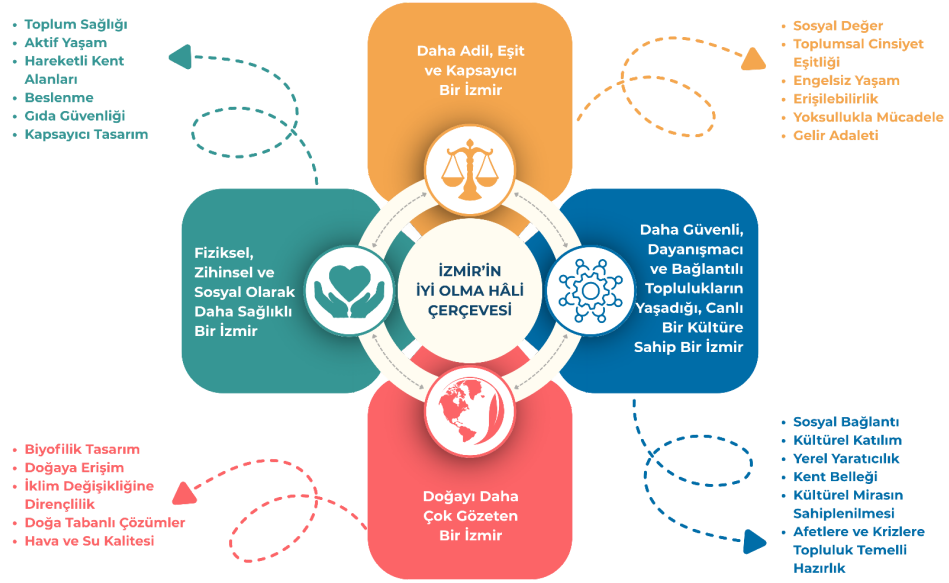
İyi Olma Hâli Çerçevesi, bir yandan İzmir’in tüm paydaşlarını harekete geçirerek belirli stratejileri veya eylem planlarını iyi olma hâli doğrultusunda oluşturmak ve diğer yandan da bunların

⁴⁰Ütopya [utopia] kelimenin tam anlamıyla “hiçbir yer” demektir. Ancak ötopya [eutopia] “iyi bir yer” anlamına gelir. İlki, mümkün ve mevcut olmayan bir dünya iken, ikincisi ise mümkün olan, uğruna mücadele edip var edebileceğimiz bir dünyayı tanımlar. Bkz. MacAskill, W. (2022). *What We Owe The Future*. Simon and Schuster.

etkilerini hem ekolojik hem de sosyal düzeyde değerlendirmek için bir araç niteliğindedir. İyi olma hâlinin sağlanabilmesi için hangi doğrultuda ilerlenmesi gerektiğini belirlemek ve bu kapsamda yürütülecek olan çalışmaları belirlenmiş olan iyi olma hâli boyutlarıyla hizalamak, gezegensel ve toplumsal sınırlara saygılı bir İzmir'in gelişimini mümkün kılacaktır.

Burada Ekonomik İyi Olma Hâli çerçevesine karşı benimsediğimiz İyi Olma Hâli Ekonomisi çerçevesi, *bir şeyi gerçekliğe dönüştürmeden veya gerçekliğimiz hâline getirmeden önce neyin mümkün olduğunu hayal etmemiz gerektiği* kavrayışından yola çıkarak bize teorik olduğu kadar uygulamaya yönelik bir kavramsal çerçeve de sunmaktadır. İzmir Planlama Ajansı (İZPA) olarak yürüttüğümüz tüm çalışmaların teorik arka planında iyi olma hâli çerçevesini esas alıyoruz. Anlamlı bir iyi yaşama ilişkin bu kavrayışımız, sosyal adaletin ve yaşam kalitesinin tüm varlık biçimleri için sağlanmasında ve iyileştirilmesinde önemli bir rehber olmaktadır. Dolayısıyla iyi olma hâli üzerine yürütülecek olan çalışmalar, bir yandan kamuya yönelik stratejilerin, politikaların ve hedeflerin önceliklendirilmesini sağlarken, diğer yandan da ilgili politikaların seçimi ve uygulanması sürecine aracılık etmektedir.

Bununla birlikte, İzmir'in iyi olma hâlinin ve böylece İzmir'de anlamlı bir iyi yaşamın nasıl mümkün olabileceğini değerlendirebilmemiz, yerel ve bölgesel, sosyal ve ekolojik olarak doğru boyutlardan bakmamıza bağlıdır. İZPA olarak İzmir'in İyi Olma Hâli çerçevesini 4 boyutta ele alıyoruz (Şekil 3).



Şekil 3. İzmir'in iyi olma hâli çerçevesi

Birçok ülke ve şehir iyi olma hâli çerçeveleri geliştirmiştir. Çoğu, OECD'nin Daha İyi Yaşam Endeksi ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na dayanmaktadır. Bununla birlikte, örneğin kültür boyutunun farklı göstergelerle ele alınması gibi, farklı boyutlar ve göstergeler de iyi olma hâli çerçevesi içerisine dahil edilmektedir.

Galler, 2015 tarihli Gelecek Nesillerin Refahı Yasası ile tüm toplumun refahına yönelik bir yaklaşım benimsemiştir. Bu yasa, var olan politikalara, uygulamalara ve karar verme süreçlerine refah hedeflerini entegre ederek yapısal değişiklikleri teşvik etmeyi amaçlamaktadır. İlerleme, her yıl yayınlanan 50'den fazla gösterge ve kilometre taşları ile izlenmektedir. Her beş yılda bir, Gelecek Nesiller Komiseri Gelecek Nesiller Raporu'nu yayınlamaktadır ve bu rapor, kamu kurumlarının refah hedefleri doğrultusunda elde ettikleri ilerlemeleri değerlendirmektedir.

Galler, 2015 tarihli Gelecek Nesiller Yasası'nı kabul ederek İyi Olma Hâli Ekonomisi'ne geçiş taahhüdünde bulunmuştur. Bu yasa, var olan politikalar, uygulamalar ve karar verme süreçlerine iyi olma hâli hedeflerini entegre ederek yapısal değişiklikleri teşvik etmeyi amaçlamaktadır ve bağlayıcı olan yedi iyi olma hâli hedefinin ana hatlarını çizmektedir: (1) çevre dostu, yaratıcı, çeşitliliğe sahip bir ekonomi, (2) doğal çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, (3) sağlıklı bir popülasyon (4) eşitlik, (5) güvenli ve bağlantılı topluluklar, (6) sanat ve kültürün teşviki ve (7) küresel etkinin hesaba katılması. Galler Yönetimi, iyi olma hâlinde nasıl bir ilerleme kaydettiğini izleyebilmek için ulaşmak istenilen sonuçlara karşı nicel veya nitel olarak ölçülebilecek ve uygun bir zaman diliminde değerlendirilebilecek göstergeler belirlemiştir. Böylece, tüm bu ulaşmak istenen sonuçlara yönelik ilerleme, belirlenen bu 7 hedef için her yıl yayınlanan 50'den fazla gösterge ve 17 ulusal dönüm noktası (örneğin, “yetişkinlerin sağlıklı yaşam beklentisini artırmak ve en az ve en çok yoksunluk içinde olanlar arasındaki sağlıklı yaşam beklentisi farkını 2050 yılına kadar en az %15 oranında azaltmak”) ile izlenmektedir.⁴¹ Bu hedefler birlikte, Gelecek Nesiller Yasası'nda listelenen ve kamu kurumlarının üzerinde çalışması gereken ortak bir vizyon sunar (Şekil 4).

⁴¹Welsh Government. (Erişim: 10.05.2025). *The Well-being of Future Generations*.
<https://www.gov.wales/well-being-of-future-generations-wales>
Welsh Government. (Erişim: 10.05.2025). *Wellbeing of Wales, 2024*.
<https://www.gov.wales/wellbeing-wales-2024-progress-towards-national-milestones-html>



Şekil 4. Yedi hedef

Birleşik Krallık; bireysel, toplumsal ve ulusal düzeyde nasıl bir durumda olduklarını ve bunu gelecekte nasıl sürdürülebilir kılacaklarını izlemeye yardımcı çevrimiçi bir araç olan Ulusal İstatistik Ofisi [The Office for National Statistics - ONS] İyi Olma Hâlini Ölçme Programı'nı yürütmektedir. Program ilerlemeyi, 10 konu alanına göre gruplandırılmış 59 iyi olma hâli ölçütü üzerinden ele alır. Bu iyi olma hâli çerçevesi; politikaların, programların ve projelerin nasıl değerlendirileceğine bir kılavuz olan *Yeşil Kitap*'a eklenmiştir ve hazırlanan iyi olma hâli rehberi de bu kitapta ortaya konan çerçeve ve süreçlere tamamlayıcı bir şekilde oluşturulmuştur.⁴²

Kanada'nın Kanada İyi Olma Hâli Endeksi (CIW), 2000'li yılların başında Atkinson Hayırseverlik Vakfı'nın himayesinde başlatılmış ve Kanadalıların ekonomik, sağlık, sosyal ve çevresel refahını ölçmek üzere tasarlanmıştır. Bu süreç, iyi olma hâlinin temelini oluşturan bir dizi temel değer (adalet, çeşitlilik, eşitlik, kapsayıcılık, sağlık, güvenlik, ekonomik güvenlik, demokrasi ve sürdürülebilirlik) ve Kanadalıların iyi olma hâline katkıda bulunan ve onu etkileyen 8 yaşam alanının belirlenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu alanlar arasında toplumsal canlılık, demokratik katılım, eğitim, çevre, sağlıklı nüfus, boş zaman ve kültür, yaşam standartları ve zaman kullanımı yer almaktadır. Her bir alan 8 gösterge içermektedir. Böylece genel CIW çerçevesi; 64 gösterge, 8 alt endeks ve toplam CIW'nun kendisini içermektedir. Bütçe sürecinde iyi olma hâli göstergeleri ve etki raporlaması kullanılmaktadır.⁴³

⁴²Office for National Statistics. (Erişim: 10.05.2025). *UK Measures of National Well-being Dashboard*. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/articles/ukmeasuresofnationalwellbeing/dashboard>

⁴³University of Waterloo. (Erişim: 10.05.2025). *Wellbeing as the lens for decision-making in Canada*. <https://uwaterloo.ca/canadian-index-wellbeing/>

İskoçya'nın iyi olma hâli çerçevesi olan Ulusal Performans Çerçevesi (NPF), İskoçyalıların yaşamak istediği türden bir İskoçya için vizyon belirler. 2007 yılında geliştirilen ve 2018'de genişletilerek İyi Olma Hâli odağı daha da güçlendirilen bu çerçeve, hükümet politikalarının başarısını klasik ekonomik göstergeler yerine toplumsal, çevresel ve kültürel değerler üzerinden değerlendirmeyi amaçlar. 11 ulusal hedef ve bu hedeflere bağlı 81 gösterge aracılığıyla, yaşam kalitesinin çeşitli boyutları –örneğin çevresel sürdürülebilirlik, eğitim, toplumsal adalet, sağlık ve topluluk bağlılığı– sistematik biçimde izlenir.⁴⁴

Yeni Zelanda'nın bireysel ve kolektif iyi olma hâlini içeren 12 alanı, kurumlar ve yönetimle ilgili 6 iyi olma hâli alanı ve genel olarak Yeni Zelanda'nın ne kadar varlıklı olduğunu ölçen 4 sermaye alanından oluşan bir Yaşam Standartları Çerçevesi (LSF) bulunmaktadır.⁴⁵ Bu çerçeve, bütçe önceliklerini belirlemek ve bütçe taleplerini analiz etmek için Mayıs 2019'da başlatılan ve dünyada bir ilk olan İyi Olma Hâli Bütçesi'ne dayanmaktadır. İyi Olma Hâli Bütçesi için beş öncelik/ilke, Yeni Zelanda'nın daha iyi sonuçlar elde edebileceği alanları belirlemek için LSF'den elde edilen veriler esas alınarak seçilmiştir: (i) zihinsel sağlığı iyileştirmek (özellikle 24 yaşın altındaki gençlere odaklanarak), (ii) çocukların iyi olma halini iyileştirmek (özellikle çocuk yoksulluğunu azaltarak ve aile içi şiddete odaklanarak), (iii) Maori ve Pasifika topluluklarının varlıklarını desteklemek, (iv) inovasyon yoluyla üretkenliğin yanı sıra sosyal ve ekonomik fırsatları artırmak ve (v) daha sürdürülebilir ve düşük emisyonlu bir ekonomiye geçiş sağlamak.⁴⁶ Ayrıca Yeni Zelanda'nın iyi olma hâli çerçevesi, iyi olma hâli üzerine Māori bakış açısını sunan He Ara Waiora ile tamamlayıcı bir ilişki içerisinde durmaktadır.⁴⁷

Böylece, farklı ülkelerde geliştirilen iyi olma hâli temelli politika yaklaşımları, iyi olma hâlinin yalnızca ekonomik büyüme ile ölçülemeyeceğini açıkça ortaya koymaktadır. Galler'in İyi Olma Hâli Çerçevesi'nden Birleşik Krallık'ın kapsamlı İyi Olma Hâlini Ölçme Programı'na, Kanada'nın çok boyutlu Kanada İyi Olma Hâli Endeksi'nden İskoçya'nın Ulusal Performans Çerçevesi'ne ve nihayetinde Yeni Zelanda'nın hem bireysel hem kolektif iyi olma hâlini odağına alan Yaşam Standartları Çerçevesi'ne kadar uzanan bu örnekler, kamu politikalarında iyi olma hâlini merkeze alan yeni bir yönetim anlayışının mümkün olduğunu göstermektedir. Her biri kendi bağlamına özgü tasarlanmış olsa da, ortak bir yön olarak bu yaklaşımlar; sosyal, çevresel ve kurumsal boyutları hesaba katan, uzun vadeli etkileri gözetken ve vatandaşlarının yaşam kalitesini bütünsel bir şekilde ele alan stratejik çerçeveler sunmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak, yerelde gerçekleştirilecek süreçlerin küresel sorumlulukları gözden kaçırmayacak şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğinin de farkındayız. Hedef-odaklı bir yaklaşım esas alınarak belirlenmiş olan İzmir'in İyi Olma Hâli Çerçevesi, BM Küresel Amaçları ile yapılan

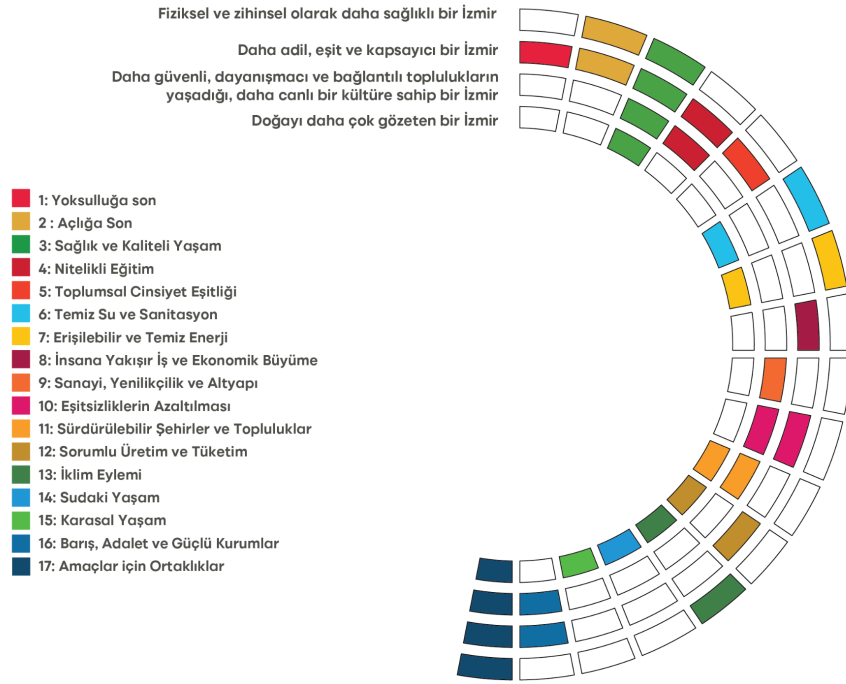
⁴⁴Scottish Government. (Erişim: 10.05.2025). *National Performance Framework*. <https://www.gov.scot/collections/national-performance-framework/?via=https://nationalperformance.gov.scot/>

⁴⁵Te Tai Ohanga The Treasury. (Erişim: 10.05.2025). *Our Living Standards Framework*. <https://www.treasury.govt.nz/information-and-services/nz-economy/higher-living-standards/our-living-standards-framework>

⁴⁶Te Tai Ohanga The Treasury. (Erişim: 10.05.2025). *The Wellbeing Budget 2019*. <https://www.treasury.govt.nz/publications/wellbeing-budget/wellbeing-budget-2019#the-wellbeing-budget>

⁴⁷Te Tai Ohanga The Treasury. (Erişim: 10.05.2025). *He Ara Waiora*. <https://www.treasury.govt.nz/information-and-services/nz-economy/higher-living-standards/he-ara-waiora>

karşılaştırmada gösterildiği gibi (Şekil 5), Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla (SKA) uyumlu olacak şekilde oluşturulmuştur.



Şekil 5. SKA'lar ile iyi olma hâli boyutlarının eşleştirilmesi⁴⁸

Bu noktada, tüm bu çerçevelerin veya yaklaşımların ortaya koyduğu içgörü, eğer İzmir için iyi olma hâlini politika geliştirmenin merkezine koyarsak, o zaman tüm çeşitliliğiyle İzmirlilerin ve diğer canlıların birlikte gelişebileceği adil, sürdürülebilir, yenilikçi ve kapsayıcı politikalar ortaya çıkarabileceğimizeyizdir. Böylece, literatürdeki teorik tartışmaların, çerçevelerin ve modellerin getirdiği yeni anlayışlar ile birlikte birçok uluslararası yaklaşımdan ilham alınarak oluşturulmuş olan İzmir'in İyi Olma Hâli Çerçevesi'nin dört boyutunun, il ve ilçe düzeylerinde iyi olma hâlini ölçmek için bir kılavuz sağlayarak, sosyal, ekonomik ve çevresel olarak neyin önemli olduğunu kapsamlı ve birbirlerinden ayrı ancak bağlantılı bir şekilde yansıtmaları amaçlanır.

Sonuç olarak İyi Olma Hâli Çerçevesi, yalnızca bireylerin öznel deneyimlerini değil, aynı zamanda ilişkisel, ekolojik ve toplumsal ağlar içindeki karşılıklı bağlılığı da merkeze alır. Hangi yaşamların değerli sayıldığı, hangi ihtiyaçların görünür kılındığı ve hangi seslerin karar süreçlerine dahil edildiği, iyi olma hâlinin nasıl tanımlandığını belirler. Bu nedenle iyi olma hâli, teknik bir gösterge setinden öte, dünyaya nasıl baktığımızla ve nasıl bir gelecek tahayyül ettiğimizle yakından ilgilidir. Bu nedenle, İZPA tarafından yürütülecek olan tüm çalışmaları yönlendirecek ve destekleyecek olan ve "İyi Olma Çerçevesi" olarak adlandırılan bu yaklaşımı geliştirmek için uygun zamanın

⁴⁸ World Green Building Council'in "Health & Wellbeing Framework: Six Principles for a Healthy, Sustainable Built Environment" adlı raporundaki görselden esinlenilerek oluşturulmuştur. World Green Building Council. (Erişim: 11.05.2025). Health & Wellbeing Framework: Six Principles for a Healthy, Sustainable Built Environment. https://worldgbc.org/wp-content/uploads/2022/03/WorldGBC-Health-Wellbeing-Framework_Exec-Report_FINAL.pdf

geldiğine inanıyoruz. Bu bakış açısıyla, sadece ölçmeyi değil, aynı zamanda anlatmayı ve birlikte düşünmeyi de vurguluyoruz.

Kaynakça

- Atkinson, S., Bagnall, A., Corcoran, R. & South, J. (2017). *What is Community Wellbeing? Conceptual Review. Documentation*. What Works Centre for Wellbeing.
- Brundtland, G. H. (1985). World commission on environment and development. *Environmental policy and law*, 14 (1), 26-30.
- Club of Rome (2022). Transforming our economies from ego to eco. <https://www.clubofrome.org/publication/earth4all-scharmer/>. (Erişim: 10.05.2025).
- Coscieme vd. (2020). Going beyond Gross Domestic Product as an indicator to bring coherence to the Sustainable Development Goals. *Journal of Cleaner Production*, 248, 119232.
- Davies, P. (2019). *The Demon in the machine: How hidden webs of information are solving the mystery of life*. University of Chicago Press.
- EU Wellbeing Economy Coalition. (2023). *Discussion Paper on EU Wellbeing Economy*. <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2023/06/Discussion-Paper-on-EU-Wellbeing-Economy.pdf>
- European Council of the European Union (2018). The Economy of Wellbeing: going beyond GDP. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/economy-wellbeing/>. (Erişim: 10.05.2025)
- Fioramonti vd. (2022). Wellbeing economy: An effective paradigm to mainstream post-growth policies?. *Ecological Economics*, 192, 10726.
- Fioramonti, L. (2024). Post-growth theories in a global world: A comparative analysis. *Review of International Studies*, 1-11.
- Gough, I. (2015). "Climate Change and Sustainable Welfare: The Centrality of Human Needs." *Cambridge Journal of Economics*, 39 (5): 1191-1214.
- Hauge, J., & Hickel, J. (2025). A progressive framework for green industrial policy. *New Political Economy*, 1-18.
- Hayden, A. (2024). The wellbeing economy in practice: sustainable and inclusive growth? Or a post-growth breakthrough?. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1), 1-15.
- Hickel, J. (2020). *Less is more: How degrowth will save the world*. Random House.
- Holland, A. (2006). Must we give up environmental ethics?. *Environmental ethics and international policy*, 117-143.
- Jackson, T. (2016). *Prosperity without growth: Foundations for the economy of tomorrow*. Routledge.
- Kallis, G., Hickel, J., O'Neill, D. W., Jackson, T., Victor, P. A., Raworth, K., ... & Ürge-Vorsatz, D. (2025). Post-growth: the science of wellbeing within planetary boundaries. *The Lancet Planetary Health*, 9(1)).
- Kılıç, T. (2024). *Nasıl Daha İyi ve Güzel Bir Yaşam Kurarız?*. Doğan Kitap.

- Layard, R. (2011). *Happiness: Lessons from a new science*. Penguin UK.
- Llena-Nozal, A., Martin, N., & Murtin, F. (2019). *The economy of well-being: Creating opportunities for people's well-being and economic growth*. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD): Paris, France.
- MacAskill, W. (2022). *What We Owe The Future*. Simon and Schuster.
- Michaelson, J., Mahony, S., & Schifferes, J. (2012). *Measuring wellbeing: a guide for practitioners*. New Economics Foundation, London.
- Nussbaum, M. C. (2000). *Women and human development: The capabilities approach*. Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. C. (2011). *The human development approach. Creating capabilities*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard.
- OECD. (Erişim: 02.05.2025). *OECD Better Life Index*. <https://www.oecdbetterlifeindex.org/>.
- Office for National Statistics. (Erişim: 10.05.2025). UK Measures of National Well-being Dashboard. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/articles/ukmeasuresofnationalwellbeing/dashboard>
- University of Waterloo. (Erişim: 10.05.2025). Wellbeing as the lens for decision-making in Canada. <https://uwaterloo.ca/canadian-index-wellbeing/>
- Raworth, K. (2018). *Doughnut economics: Seven ways to think like a 21st century economist*. Chelsea Green Publishing.
- Richardson vd. (2023). Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science advances*, 9 (37).
- Rockström vd. (2009). A safe operating space for humanity. *Nature*, 461 (7263), 472-475.
- Ruddiman, W. F., Ellis, E. C., Kaplan, J. O., & Fuller, D. Q. (2015). Defining the epoch we live in. *Science*, 348(6230), 38-39.
- Robeyns, I. (2022). Why limitarianism. *Journal of Political Philosophy*, 30(2), 249-270.
- Scottish Government. (Erişim: 10.05.2025). National Performance Framework. <https://www.gov.scot/collections/national-performance-framework/?via=https://nationalperformance.gov.scot/>
- Sen, A. (2014). *Development as freedom (1999). The globalization and development reader: Perspectives on development and global change*. John Wiley & Sons, Ltd.
- Shafik, M. (2021). *What we owe each other: A new social contract for a better society*. Princeton University Press.
- Soffia, N. & Turner, A. (2021). *Measuring Children and Young People's Subjective Wellbeing, Conceptual framework*. What Works Centre for Wellbeing.
- Solow, R. M. (1991). Sustainability: An Economist's Perspective; The Eighteenth J. Seward Johnson Lecture; Woods Hole Oceanographic Institution: Woods Hole, MA, USA.
- Stiglitz, J. E., Sen, A. & Fitoussi, J-P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris: INSEE.

- Stockholm Resilience Center. (Erişim: 03.06.2025). *New quantifications: Planetary Boundaries in the future*.
<https://www.stockholmresilience.org/research/research-stories/2025-06-03-new-quantifications-planetary-boundaries-in-the-future.html>
- The Guardian. (Erişim: 05.05.2025). *It's time to retire metrics like GDP. They don't measure everything that matters*.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/nov/24/metrics-gdp-economic-performance-social-progress>
- Te Tai Ohanga The Treasury. (Erişim: 10.05.2025). *Our Living Standards Framework*.
<https://www.treasury.govt.nz/information-and-services/nz-economy/higher-living-standards/our-living-standards-framework>
- Te Tai Ohanga The Treasury. (Erişim: 10.05.2025). *The Wellbeing Budget 2019*.
<https://www.treasury.govt.nz/publications/wellbeing-budget/wellbeing-budget-2019#the-wellbeing-budget>
- Te Tai Ohanga The Treasury. (Erişim: 10.05.2025). *He Ara Waiora*.
<https://www.treasury.govt.nz/information-and-services/nz-economy/higher-living-standards/he-ara-waiora>
- Wellbeing Economy Alliance. (2021). *Wellbeing Economy Design Guide: How to design economic policies that put the wellbeing of people and the planet first*.
https://wellbeingeconomy.org/wp-content/uploads/Wellbeing-Economy-Policy-Design-Guide_Mar17_FINAL.pdf
- Walker, S. I. (2024). *Life as No One Knows It: The Physics of Life's Emergence*. Riverhead Books: New York.
- Welsh Government. (Erişim: 10.05.2025). *The Well-being of Future Generations*.
<https://www.gov.wales/well-being-of-future-generations-wales>
- Welsh Government. (Erişim: 10.05.2025). *Wellbeing of Wales, 2024*.
<https://www.gov.wales/wellbeing-wales-2024-progress-towards-national-milestones.html>
- Wittgenstein, L. (2019 [1953]). *Philosophical investigations*. Basil Blackwell Ltd.
- World Green Building Council. (Erişim: 11.05.2025). *Health & Wellbeing Framework: Six Principles for a Healthy, Sustainable Built Environment*.
https://worldgbc.org/wp-content/uploads/2022/03/WorldGBC-Health-Wellbeing-Framework_Exec-Report_FINAL.pdf